Çeşitli sosyal arka plandan gelen Türk çocukların zihin teorisi kazanımının sıralaması

Selcuk, B., Brink, K. A., Ekerim, M., & Wellman, H. M. (2018). Sequence of theory-of-mind acquisition in Turkish children from diverse social backgrounds. *Infant and Child Development*, *27*(4), e2098.

Abstract

We examined the sequence of theory of mind (ToM) acquisition in 260 Turkish children (M_{age} = 53.36 months, *SD* = 10.37) and the demographic factors associated with it. Children came from 5 different cities in Turkey. Their ToM skills were measured using ToM Scale, which probes various mental state understandings from diverse desires to hidden emotions. These Turkish children demonstrated the traditional, collectivist ToM acquisition pattern evident in Iran and China with earlier understanding of knowledge access than diverse beliefs, not the western, individualist pattern evident in the United States, Australian, and German children. Gender, socio-economic status (SES), and number of adults living in the home influenced the pace of children's ToM acquisitions. A post hoc analysis examined a minority of children that exhibited individualist ToM acquisition with earlier achievement of diverse beliefs than knowledge access. The results contribute to a fuller sociocultural understanding of ToM development including examination of variations within a single heterogeneous developing country. They also further suggest the importance of exposure to different ideas and beliefs in large households for earlier understanding of varying belief states.

Zihin teorisi gelişimdeki ortak noktalar ile kültürler veya topluluklar boyunca değişen farklılıkları ortaya koyar. Örneğin evrensel olarak 3-6 yaş arasındaki çocuklar aleni yanlış inanışları anlamayı öğrenirler. Fakat bu becerilerin kazanılma zamanı kültürden kültüre farklılık da gösterebilir. Bu çalışmanın asıl amacı da Zihin teorisinin doğasını, etkilerini ve toplumlar arası farklılık ve benzerlikleri anlamaktır.

Daha önceki çalışmalar bireyci toplumlar (Amerika, Avustralya, Almanya gibi) ve kolektivist toplumlar (Çin, İran gibi) arasında ilginç farklılıklar ortaya koydu. Örneğin bireyci toplumlarda çocuklar öznel inanışların çeşitliliğini kolektivist toplumlara kıyasla daha erken öğrenirler. Türkiye bu iki farklı gruba da hem coğrafi olarak hem de sosyal açıdan dahildir. Yani hem bireyci Batı değerlerini hem de toplumcu Orta Doğu değerlerini içinde barındırır.

Zihin teorisi çok yönlüdür; arzuları, inanışları, bilgiyi ve hisleri kapsar ve kazanımları çocukların sosyal dünyamızı anlaması ve etkileşime girebilmesi için önemlidir. Her ne kadar bu kazanımlar daha çok ileriki yaşlarda ortaya çıksa da dünya genelinde çocuklarda 3-6 yaş arasında dikkate değer bir gelişim görülür. Yukarıda bahsedildiği gibi toplumcu ve bireyci toplumlarda çocukların bazı değerleri hangi sırayla öğrendiği değişir. Ülkeler arası farkları incelemek için kültürlerine bakmak yararlı olur.

Türk kültürü

Ulusal bağlam: Türkiye hep bireyci hem de toplumcu bir kültür olarak değerlendirilir. Türkiye; kırsal kesimde yaşayan ve toplumun genelinin tarımla uğraştığı bir toplum iken daha endüstrileşmiş, nüfusun çoğunluğunun şehirde yaşadığı bir ülke durumuna dönüşmüştür. TÜİK'in 2014'te yaptığı bir araştırmaya göre 2012 itibariyle Türkiye'de nüfusun %72'si şehirlerde yaşamaktadır. Şehirlere ilk göç eden nesil büyük oranda toplumcu, geleneksel anlayışlarını korumuş olsa dahi bu neslin çocukları Batı değerlerini benimseyebilmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan aileler genelde bireyci değerleri benimserken, sosyo-ekonomik düzeyi nispeten düşük olan aileler daha geleneksel ve daha toplumcu anlayışa uymaktadırlar. Bu şekilde farklı değerlerin bir toplumda birlikte görülüyor olması Türkiye'yi zihin teorisi açısından kritik bir hale sokar.

Aile bağlamı

Sosyal deneyimlerimize sadece ulusal bağlam değil aile içindeki değişkenler de etki edebilmektedir. Aile içindeki kardeş/yetişkin sayısı yine geleneksel veya Batı kültürüyle, sosyo-ekonomik durumla örtüşmektedir. Bununla birlikte bir çocuğun anlayışı sosyal etkileşimle gelişebilmektedir. "Anlayış" da sosyal çevre veya aile içindeki değişkenliğe bağlı olabilir. Araştırmalar kardeş sayısının bu konuda çok önemli olduğunu ortaya koymuştur. Kardeş haricinde çocuğun gün içinde iletişim kurduğu yetişkin sayısı da zihin teorisinin gelişimi açısından çok önemlidir.

Bu araştırmamıza 125'i kız olmak üzere 260 çocuk katıldı. Yaşları 34 aylıktan 80 aylığa değişiyordu (yaş ortalaması=53.36, standart sapma=10.37). Türkiye'deki 5 farklı şehirden (İstanbul, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, and Muğla) ilkokula giden öğrenciler seçildi. Bu şehirler Türkiye'deki diğer şehirlere nazaran daha endüstrileşmiş ve sosyo-ekonomik düzeyleri yüksek, işgücü ve eğitim imkanları bakımından gelişmiştir bu nedenle de göçmenler için cazibe merkezidirler.

Zihin teorisinin itemleri şu şekildedir:

Farklı istekler: çocuk iki kişinin aynı nesneye karşı farklı arzuları olabileceğini tahmin eder.

Farklı inanışlar: çocuk; hangi inancın doğru ya da yanlış olduğunu bilmeden iki kişinin aynı nesneye karşı farklı inançları olabileceğini tahmin eder.

Bilgiye erişim: çocuk, (kabın içinde ne olduğunu biliyorken) kabın içindekiler hakkında bir fikri olmayan kimsenin bilgi eksikliğini tahmin eder.

Yanlış inanışlar: çocuk, (bir kabın içinde ne olduğunu bildiği bir durumda) diğer kişinin kabın içinde ne olduğunu bilmediği bir durumda yanlış inancını tahmin eder.

Saklı duygular: çocuk başkalarının belli bir duygu hissederken farklı bir duyguyu dışarıya gösterdiklerini tahmin eder.

Tüm bu itemler için çocuğun anlayışını sorgulayan bir hedef sorusu bir de kontrol sorusu bulunmaktaydı. Çocuk hem hedef soruyu hem de kontrol sorusunu cevapladığında itemi geçmiş sayıldı. Bu prosedür her çocuk için ayrı ve sessiz bir odada gerçekleştirildi.

Sonuçlara baktığımızda görülüyor ki zihin teorisinin kazanımı kültürel bağlam ile birlikte düşünülmelidir. Çünkü kültürün aşıladığı çerçeve doğrultusunda itemleri erken/geç öğreniyoruz. Çalışmamız diğer araştırmaların da desteklediği gibi kültürel çeşitliliğin zihin teorisinin sıralı kazanımını etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Tabii bizim çalışmamız daha detaylı bir bakış açısı sunar çünkü kültürü tek bir kavram olarak değil, aile ve sosyo-ekonomik statü üzerinden ele aldık. Çalışmamız göstermiştir ki genel olarak Türkiye'de zihin teorisi kazanımı diğer kolektivist ülkelerle (Çin, İran) benzerlikler taşımaktadır. Bunu da bilgiye erişim iteminin farklı inanışlar iteminden erken öğrenilmesiyle anlıyoruz.

Türkiye'de, kolektivist eğilimin bir karakteristiği de olan, paylaşılan bilgi ve uzlaşı faktörlerinin zihin teorisinin kazanımında daha önem verilen konular olduğu görülür. Aynı zamanda önceki araştırmalar kanıtlamıştır ki Türkiye'de itaat kavramı kendi kendini yönetmekten çok daha fazla yer eder ki bu da ekonomik faktörlerle yakından ilişkilidir. Zira yetişkinlerin otorite figürlerine uymaları gerektiği inanışı hakimdir. Böyle bir durumda kişinin ne bildiği ya da ne bilmediği önem kazanmakta çünkü bilgiye erişim veya bilginin yokluğu kişinin gruba uyum derecesini belirler. Tersine, çeşitli inanışların açıklanması ahenkli grup ilişkileri açısından tehlikeli bile farz edilebilir. Yani zihin teorisinin sıralı gelişimi kolektivist kültürlerde ve sosyo-ekonomik durumu düşük olan ailelerde çeşitli inanışlarından ziyade bilgiye erişime verilen öneme ayna tutmaktadır.

Anlayışların kazanımı sıralamalarına aile faktörü açısından baktığımızda ilginç sonuçlar göze çarpmaktadır. Örneğin, geniş ailede büyüyen çocukların çeşitli inanışları anlayışı bilgiye erişim anlayışından daha önce kazandığı bulunmuştur. Bunu da birçok farklı bakış açısına maruz kalmaya bağlayabiliriz. Ebeveynler hariç evin içinde bulunan diğer yetişkinlerin (amca, teyze, dayı vs.) sayısı da -özellikle bu yetişkinler farklı kültürel bağlamlardan gelmişlerse- bu kazanımların sıralamasında etkili olduğu bilinmektedir.

Türkiye sosyal değişimlerin ortasında olduğu için jenerasyonlar arası görüş farklılıkları gözlemlenmektedir. Nesiller boyu görülen farklılıklar evrenseldir ama Türkiye için farklı bir durum da söz konusu zira Türkiye'de aile arasında bu farklılıklar açık bir şekilde paylaşılır ve bazen çatışmalı sonuçlar doğabilir. Çatışmalar birçok farklı bakış açısının da olduğunu görünür kılar. Çeşitli inanışları anlayışın bilgiye erişim anlayışından daha önce kazanılması böyle bir ortamda söz konusu olabilir. Böyle bir nedensellik durumu da daha çok bireyci toplumlarda görülür.

Evin içindeki yetişkin sayısı bir açıdan da kazanımları olumsuz etkilemektedir; çünkü farklı görüş açıları çatışmaları doğurur, çatışmalar da olumsuz duygulanımları beraberinde getirir. Çalışmalar tutarlı bir şekilde göstermiştir ki çatışmalı ortamlarda büyüyen çocukların sosyal ve bilişsel performansları düşük çıkmaktadır.

Çalışmamızın güçlü yanları; geniş bir katılımcı grubu barındırıyor olması ve aile dinamikleri ve sosyo-ekonomik statüyü kültürün içinde araştırıyor olmasıydı. Ancak çalışmamızın bazı kısıtlamaları da mevcut. Örneğin, kolektivist ve bireyci ailelerin aile pratikleri ve değerlerine dair direkt bir ölçüm yapılmamıştır. İlaveten, katılan çocukların sözel yetenekleri de ölçülmemiştir. Fakat bakıldığında zihin teorisinin kazanımında sözel yeteneklerin çok önemli bir yeri vardır. Çünkü konuşma kelimeleri anlamayı gerektirir ve kelimeler soyut düşünceler

ile gözlemlenen davranışlar arasında köprü vazifesi görür. Sözel yetenekleri gelişmiş bir çocuk zihin teorisinde daha iyi bir performans sergiler.

Özetle, kolektivizm (uyumluluk) ve bireycilikle (bağımsızlık) ilişkili kültürel normlar aile içindeki etkileşimleri, diyalog kurma şekillerini, ebeveynlerin sosyalleşme biçimlerini şekillendirir. Bunların hepsi çocuklarda zihinsel anlayışların edinilme sıralamasını etkiler. Türkiye gibi hem bireyci hem de kolektivist toplumlarda çocukların zihinsel kazanımların sıralaması da değişkenlik gösterir. Bizim bulgularımız önceki çalışmaları destekler niteliktedir. Katılımcı grubumuzun çeşitliliği ve farklı faktörleri de incelememiz diğer çalışmaların sonuçlarını da genişletmiştir.